

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.56>**С. В. Князев**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ Й СЛІДОВА КАРТИНА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Обстановка вчинення є одним із структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень в бюджетній сфері. Її значимість полягає в тому, що вона має взаємообумовлені зв'язки з іншими елементами цієї характеристики й впливає на саму подію, дії зловмисників, спосіб учинення та відображається на особливостях і структурі механізму виведення бюджетних коштів. У статті до числа установ, які можуть виступати місцем вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, віднесено: органи державної влади (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, державні адміністрації та їх підрозділи); органи місцевого самоврядування (обласні, районні, міські, сільські (селищні) ради та їх виконавчі органи); підприємства, установи, організації, що створені органами державної влади або місцевого самоврядування і повністю фінансуються за рахунок відповідних бюджетів (державні або комунальні заклади освіти, наукові установи, музеї, бібліотеки, центри, служби тощо); спеціалізовані бюджетні установи (фонди), створені для реалізації певних загальнодержавних або місцевих завдань. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчив, що основною стадією бюджетного процесу, в ході якої вчиняється найбільше кримінальних правопорушень, є виконання бюджету. Специфіка умов, як елементу обстановки вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, пояснюється тим, що особи-злочинці вимушені використовувати легальні механізми управлінської, господарської та іншої адміністративно-правової діяльності, пристосовуватись до умов постійного контролю, планових чи позапланових перевірок тощо. Доведено, що обстановка вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері складається з характеристик самої бюджетної сфери як галузі та місця діяльності, часу (основний бюджетний період) та умов вчинення, формується під впливом суперечливих положень галузевого й міжгалузевого законодавства; податкового навантаження; безконтрольності й цілковитої розбалансованості в кредитно-фінансовій сфері; правового нігілізму населення, працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування; недостатньо ефективної діяльності правоохоронних та контролюючих органів; високого рівня корумпованості державних службовців тощо.

Ключові слова: обстановка, час, місце, умови, сліди, документ, речовий, доказ, показання, бюджетні кошти, кримінальне провадження, досудове розслідування.

Обстановка вчинення є одним із структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень в бюджетній сфері. Її значимість полягає в тому, що вона має взаємообумовлені зв'язки з іншими елементами цієї характеристики й впливає на саму подію, дії зловмисників, спосіб учинення та відображається на особливостях і структурі механізму виведення бюджетних коштів.

Як слушно зазначає і В. В. Тищенко, знання обстановки кримінального правопорушення дозволяє слідчому будувати версії щодо злочинця, цілей і мотивів [12, с. 69–70].

Якщо узагальнити позиції більшості криміналістів-дослідників бюджетної сфери, то обстановка вчинення у ній кримінальних правопорушень, складається з характеристик самої бюджетної сфери як галузі та місця діяльності, а також місця, часу й умов. На нашу думку, цей елемент вбирає

в себе криміналістичні ознаки та, передусім, формується під впливом суперечливих і нерозвинутих положень галузевого й іншого міжгалузевого законодавства; податкового навантаження; безконтрольності й цілковитої розбалансованості в кредитно-фінансовій сфері; правового нігілізму населення, працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування; недостатньо ефективної діяльності правоохоронних та контролюючих органів; високого рівня корумпованості державних службовців тощо.

Основою бюджетної сфери як галузі діяльності є бюджетний процес. Стадіями бюджетного процесу визнаються: 1) складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них; 2) складання проектів бюджетів; 3) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 4) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); 5) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього (ч. 1 ст. 19 БК України).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчив, що основною стадією бюджетного процесу, в ході якої вчиняється найбільше кримінальних правопорушень, є виконання бюджету. Оскільки відповідні злочинні діяння, здійснюються з використанням великої кількості документів (обґрунтувань бюджетних асигнувань на здійснення закупівель, планів закупівель, планів графіків, договорів, накладних, актів виконаних робіт, банківських документів тощо), то їх ретельний аналіз дозволяє із досить високим ступенем ймовірності встановити і місце, і час вчинення кримінальних правопорушень [8, с. 75; 10].

Відмітимо, що основною специфікою обстановки вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері є те, що злочинці вимушені використовувати легальні механізми управлінської, господарської та іншої адміністративно-правової діяльності, пристосовуватись до умов постійного контролю, планових чи позапланових перевірок тощо. У зв'язку з

цим відзначимо, що в Україні економічне регулятивне законодавство, зокрема бюджетне, навряд чи можна визнати стабільним. Зокрема, тільки у період дії КК України правовідносини щодо формування й виконання бюджетів регулювались Законом «Про бюджетну систему України» від 5 грудня 1990 року, Бюджетним кодексом України від 21 червня 2001 р., а з 1 січня 2011 р. – БК від 8 липня 2010 р. [2]. Неодноразово змінювались і правила здійснення публічних закупівель, відшкодування податку на додану вартість тощо. В цих умовах постійно трансформується і злочинна діяльність. Незмінними залишаються тільки її загальні особливості, а самі кримінально-правові й криміналістично значущі деталі: спосіб, обстановка, сліди, предмет злочинного посягання – бюджетні кошти, – залишаються такими, що потребують постійного науково-практичного осмислення за кожним епізодом злочинного діяння [7, с. 68; 7].

Місце вчинення кримінального правопорушення, як складова обстановки дає змогу відповісти на запитання: де вчинено кримінальне правопорушення? Тобто, місце вчинення кримінальних правопорушень в бюджетній сфері, в першу чергу, окреслює адміністративно-територіальну одиницю. Під час розслідування слід враховувати: а) місце, де відбувалися підготовчі дії до кримінального правопорушення; б) місце безпосереднього вчинення кримінального правопорушення; в) місце, де залишені сліди злочинного посягання; г) місце приховування слідів кримінального правопорушення, знарядь і засобів його вчинення, предмета злочинного посягання. Ознаки місця кримінального правопорушення визначаються видом посягання та його способом [5, с. 53].

Щодо розподілу вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері за регіонами України, то аналіз інформації, отриманої від правоохоронних органів, а також результати власного дослідження дозволяють констатувати, що така злочинність в Україні не знає географічного обмеження, а фактично, існує в усіх областях. Однак найбільше цих кримінальних правопорушень вчиняється у місцях, де

зосереджується основний промисловий, торгівельний та фінансово-економічний потенціал держави, головні фінансові потоки, спостерігається найбільша щільність та густота населення. Зокрема, кожного року найбільша кількість викритих фіктивних фірм пов'язаних із незаконним заволодінням бюджетних коштів фіксується у регіонах підвищеної ділової активності (Дніпрі, Харкові, Києві, Одесі та ін.).

Зазначимо, що бюджетними установами є «органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету» (п. 12 ст. 2 БК України). Вони здійснюють різні види діяльності, однак для виокремлення обстановки вчинення в них кримінальних правопорушень має значення тільки діяльність, пов'язана із господарюванням, розпорядженням бюджетними коштами та іншим майном, придбаним за рахунок бюджетів [11, с. 68; 1]. Тобто, подія кримінального правопорушення вважається своєрідним «каркасом», що об'єднує в систему всі елементи механізму злочинного діяння і відповідні зміни у матеріальному та соціальному середовищі як відображення діяльності суб'єкта кримінального правопорушення й інших осіб.

До числа бюджетних установ, що можуть виступати місцем вчинення кримінальних правопорушень, варто віднести: а) органи державної влади (Верховна рада України, Офіс Президента України, Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, державні адміністрації та їх підрозділи); б) органи місцевого самоврядування (обласні, районні, міські, сільські (селищні) ради та їх виконавчі органи); в) підприємства, установи, організації, що створені органами державної влади або місцевого самоврядування і повністю фінансуються за рахунок відповідних бюджетів (державні або комунальні заклади освіти, наукові установи, музеї, бібліотеки, центри, служби тощо). До цієї групи також відносяться спеціалізовані бюджетні установи (фонди), створені для реалізації певних загальнодержавних або місцевих завдань [7, с. 79]. До наведеної

групи суб'єктів господарювання, зокрема, можна віднести (Глави 8 і 9 ГК України) [3]): державні та комунальні унітарні підприємства, а також інші державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків [7, с. 80].

Отже, місцем кримінального правопорушення учиненого в бюджетній сфері, зазвичай, є місцезнаходження суб'єктів публічного та приватного права, а також певних фінансових (банки, страхові компанії), або реєстраційних (нотаріуси, бюро технічних інвентаризацій тощо) установ, де здійснювались різного роду господарські операції, або вчинювались правочини. Водночас, слід наголосити, що адреса (розташування) суб'єктів підприємницької діяльності може виступати місцем вчинення кримінального правопорушення в таких випадках: а) коли вони є одержувачами бюджетних коштів; б) коли їхні атрибути використовуються як інструмент для незаконного вилучення бюджетних коштів, іншого державного або комунального майна. Втім, як показав аналіз слідчої практики, юридична адреса більшості підприємств, установ та організацій, де (або за їх допомогою) вчиняють кримінальні правопорушення, не відповідає фактичному місцю, що зумовлено прагненням приховати сліди злочинної діяльності. У цьому випадку, місцем учинення кримінальних правопорушень потрібно вважати фактичну адресу, тобто місце безпосередньої, або кінцевої реалізації бюджетних коштів, або розташування основних функціональних підрозділів (виконавчого органу, юридичного відділу, бухгалтерії). Безпосереднім місцем учинення цих деліктів може бути і приміщення, у якому до бухгалтерських документів вносять свідомо неправдиві відомості (офіс підприємства, установи чи організації, приміщення бухгалтера, директора, фізичної особи-підприємця тощо) [1].

Результати проведеного узагальнення кримінальних проваджень свідчать про те, що період функціонування фіктивних підприємств становить: від 1 до 3 місяців – 19,7 %, від 3 до 6 місяців – 31,6 %, від 6 до 12 місяців – 29,8 %, більше одного року – 18,9 %. Як бачимо, у сучасних фіктивних підприємств намітилась стійка тенденція

до скорочення строку функціонування, прискорення швидкості і збільшення кількості створення нових підприємств на заміну викритих правоохоронними і контролюючими органами.

Обстановку вчинення кримінальних правопорушень не можна відокремити від виявлення відповідної слідової інформації. Спектр об'єктів слідоутворення, що зберегли на собі інформацію про кримінальне правопорушення в бюджетній сфері, є досить широким і залежить від: виду операції з бюджетними коштами; особливостей технології здійснення цієї діяльності; документального оформлення; способу вчинення, який полягає в описанні не тільки дій, за допомогою котрих досягнуто мету злочинного посягання, а й типових наслідків застосування того чи іншого способу, тобто характерних слідів і місць їх локалізації; особливостей діяльності злочинців та співробітників підприємств, установ та організацій. Тому, взаємозв'язок слідової картини та способу вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері полягає в тому, що характер і локалізація слідів безпосередньо визначаються діями злочинця, який в певній обстановці, з урахуванням бюджетного процесу та специфіки діяльності підприємств, установ чи організацій, обирає визначений предмет посягання, залишаючи відображення в документах, дослідження яких має особливе значення для встановлення ознак кримінального правопорушення та причетних до нього осіб.

В найпростішому вигляді, перелік об'єктів, які зберігають інформацію про подію кримінального правопорушення у бюджетній сфері, умовно складається з п'яти груп: 1) документи (фінансово-кредитні, податкового та бухгалтерського обліку, господарські, реєстраційні тощо); 2) інші предмети (кошти, печатки, штампи, зразки бланків тощо); 3) приміщення (складські, офісні, житлові та ін.); 4) електронні носії інформації (системні блоки комп'ютерів, жорсткі та гнучкі магнітні диски, лазерні диски тощо); 5) показання (ідеальні сліди). Водночас, перелік конкретних об'єктів слідоутворення, залежно від виду кримінального правопорушення, обстановки та способів вчинення, а також

характеристик особи злочинця, може суттєво відрізнятися – звужуватись або доповнюватись [14].

До документів – джерел доказів вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері слід віднести такі, що підтверджують:

– прийняття рішення про використання бюджетних коштів;

– виконання рішення про використання бюджетних коштів;

– перерахування бюджетних коштів.

Таки чином, важливо до якої бюджетної операції належить документ, яким видом обліку передбачений, скільки примірників складено, як можна перевірити закріплені в ньому дані. З цих позицій необхідно визначати зв'язки в системі: документ – відображений у цьому факт – виконавець документа.

Залежно від суб'єкта, у якого зберігаються зазначені категорії документів, їх можна класифікувати на:

1) документи юридичної особи (організації), в якій вчинено кримінальні правопорушення: установчі документи (статут, положення, свідоцтво про реєстрацію юридичної особи); документи, що підтверджують повноваження винних осіб (трудові договори, накази про призначення на посаду, функціональні обов'язки службових осіб); документи цивільно-правового характеру (договори на підставі яких перераховані кошти, акти виконання робіт, товарні накладні); бухгалтерські документи (про відкриття і ведення рахунків, платіжні і розрахункові документи по веденню обліку, джерела грошових засобів та їх витрат); інші документи (акти ревізій, перевірок, чорнові записи);

2) документи головного розпорядника бюджетних коштів (бюджет, бюджетний розпис, розрахунок доходів і видатків, інші документи, що є підставою для перерахування бюджетних коштів);

3) документи контролюючих органів (акти перевірок та ревізій).

В екскурсі криміналістичного дослідження, такі документи можна поділити на справжні (дійсні) та підроблені. Причому останні можуть відображати як сліди почерку злочинця, так і особливості технічних засобів виготовлення документів.

Підроблення відбувається здебільшого з метою обґрунтування необхідності виділення бюджетних коштів, або приховання справжньої мети використання отриманих коштів. Найчастіше підроблюють акти виконаних робіт, рахунки-фактури, платіжні доручення тощо [8, с. 39].

За даними вивчення нами кримінальних проваджень розпочатих за фактом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, доцільно відмітити, що нерідко для підроблення документів використовувалися засоби комп'ютерної техніки (81 %). Основними ознаками такого виготовлення документа є загальні властивості, які характерні для технічних засобів, за допомогою яких документ, або його окремі реквізити було виготовлено – пишучі прилади, поліграфічна техніка, принтери персональних комп'ютерів, розмножувальна техніка, друкарські машинки, кліше печаток і штампів та ін.

Таким чином, пошук слідів кримінального правопорушення в бюджетній сфері потребує детального ознайомлення з документами. Варто перевіряти наявність всіх документів, на підставі яких відбувається отримання та використання бюджетних коштів, зокрема кошторисів, звітів, які підтверджують надходження та витрачання коштів. Особливу увагу необхідно звертати на документи оформлення використання коштів, передбачених для реалізації регіональних програм [4, с. 139–140].

Звернемо увагу на те, що здебільшого бухгалтерські документи вивчають спеціалісти – ревізори під час проведення перевірок фінансово-господарської та іншої діяльності. Зазвичай, потребує ретельного вивчення та аналізу наступний перелік документів:

– документи, що визначають організаційно-правовий статус суб'єктів задіяних до бюджетної сфери: а) установчі документи: установчий акт; статут; засновницький договір або протокол установчих зборів; положення юридичної особи; рішення засновників чи уповноваженого ними органу про створення юридичної особи; документ, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної

особи тощо; б) реєстраційні документи: документи, що подаються для здійснення державної реєстрації суб'єкта господарювання (свідоцтво про державну реєстрацію, виписка з Єдиного державного реєстру, довідка про взяття на облік в органах статистики, Пенсійного фонду України, фондах соціального страхування); реєстраційна картка (що підтверджує волевиявлення особи щодо внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру); заява встановленого зразка про резервування найменування юридичної особи; копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку, що підтверджують внесення реєстраційного збору та ін.; в) дозвільні документи: ліцензії; патенти та інші дозволи на право здійснення певної діяльності (наприклад, банківської, інвестиційної, зовнішньоекономічної тощо) (100 %);

– нормативні документи суб'єктів бюджетного процесу: відомчі листи, інструкції, типові положення та інші документи, що визначають порядок та умови проведення окремих фінансових операцій; інструкції та функціональні обов'язки службових осіб (голів місцевих органів влади, керівників, бухгалтера); списки штатних працівників; накази й розпорядження (94 %);

– документи бухгалтерського обліку, зокрема документи первинного обліку (договірні та супутні документи, розрахункові документи, документи складського обліку, прибуткові та видаткові документи), зведеного обліку (бухгалтерські звіти і баланси, податкові звіти, накази, розпорядження, доповідні записки, відомості та звіти внутрішнього контролю) та документи фінансової звітності (звіт про фінансові результати, рух грошових коштів і примітки до звітів, податкова накладна та податкова декларація) (90 %);

– документи, що відображають договірні відносини між суб'єктами: а) документи про виконання робіт, купівлю-продаж товарів, надання послуг: договори, контракти, проекти, кошториси, додаткові угоди; б) документи, що підтверджують виконання договірних зобов'язань: товаро-транспортні накладні, митні декларації, квитанції, ярлики, описи, сертифікати

якості продукції, добові звіти та журнали проходження транспорту, пакети документів на експорт товарів по кожній вивезеній партії, довіреності, різного роду акти здачі й прийняття; в) документи, що підтверджують відповідність угоди вимогам закону: акти перевірок, рішення суду про визнання недійсними установчих документів сторони угоди, пояснення представників, посадових осіб, засновників сторін угоди щодо змісту угоди; д) документи, що можуть бути використані для обґрунтування позовної вимоги про визнання угоди недійсною: листи, телеграми, факсограми, телефонограми, повідомлення електронною поштою, підписані стороною, яка їх посилає, та інші документи, які відображають факт досягнення згоди щодо здійснення певної господарської операції та прийняття стороною на себе певних зобов'язань (73 %).

Згідно з матеріалами вивчених нами кримінальних проваджень, зазначений вище перелік документів, зазвичай, підлягає вилученню, огляду і приєднанню до матеріалів кримінального провадження в якості речових доказів.

Поряд із цим, аналіз юридичної літератури та емпіричної бази дослідження свідчить, що до речових доказів, наприклад, у кримінальних провадженнях розпочатих за фактами вчинення нецільового використання бюджетних коштів, відносяться: печатки, штампи, кліше підприємств, у тому числі фіктивних фірм; технічні пристрої, зокрема комп'ютерна техніка, факси, принтери (сканери); зразки товарно-матеріальних цінностей, що експортуються чи підлягали імпорту (обладнання, пакувальна тара тощо); грошові кошти, коштовності та інші особливо цінні предмети; інші предмети, серед них об'єкти нерухомого майна, техніка, якщо вони придбавались за рахунок бюджетних коштів, одержаних злочинним шляхом (чи використовувались для «відмивання»).

Останнім часом, все частіше викликає криміналістичний та процесуальний інтереси виявлення слідів кримінального правопорушення у бюджетній сфері, що містяться в електронних носіях інформації, у тому числі системних блоках комп'ютерів, жорстких й лазерних дисках, «флешках»,

log-файлах. Сама комп'ютерна техніка при вчиненні кримінальних правопорушень в бюджетній сфері може відігравати різні ролі у механізмі слідоутворення. По-перше, комп'ютерна система може виступати знаряддям кримінального правопорушення (наприклад, для виготовлення підроблених документів). По-друге, комп'ютерна система, може зберігати слідову інформацію, тобто виступати у ролі електронної картотеки (наприклад, електронна форма бухгалтерського обліку підприємства). Нерідко комп'ютер виконує обидві функції [13, с. 69–70]. При цьому, певна інформація про нецільове використання чи про інше незаконне заволодіння бюджетними коштами може бути зафіксована і в електронній формі у вигляді SMS чи MMS повідомлень у мобільному телефоні, або ж у вигляді повідомлень електронної пошти чи в соціальних мережах. Наприклад, після введення карантинних обмежень та воєнного стану поширеним стало використання месенджерів не тільки під час особистого листування, а й для робочих завдань, що додатково фіксує протиправні наміри та встановлює протиправні зв'язки. До того ж, згідно із законодавчими вимогами щодо публічних закупівель (навіть і за спрощеною процедурою) відповідні суб'єкти зобов'язані оприлюднювати інформацію щодо товарів на таких платформах публічного доступу, як Prozorro.

Ще однією групою слідів кримінальних правопорушень у бюджетній сфері є сліди відображення, які залишилися в пам'яті особи (свідка, підозрюваного тощо), як результат сприйняття, запам'ятовування та відтворення конкретної інформації, пов'язаної з кримінальним правопорушенням (ідеальні сліди).

Осіб, у пам'яті яких можуть бути відображені ідеальні сліди кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, можна поділити на такі групи: службові (посадові) особи, які виявили кримінальне правопорушення; працівники юридичних осіб суб'єктів публічного та приватного права, де відбуваються відповідні кримінальні правопорушення, і які за родом своєї діяльності беруть участь у використанні бюджетних коштів або володіють інфор-

мацією про це (однак вони не завжди усвідомлюють злочинний характер таких дій); особи, які безпосередньо вчиняють або є співучасниками таких кримінальних правопорушень (вони мають найбільшу інформацію про конкретні факти); особи, які отримують бюджетні кошти на законних підставах як плату за виконані роботи чи надані послуги (вони можуть підтвердити факт використання бюджетних коштів на певні цілі); інші особи, які володіють значущою для кримінального провадження інформацією [10, с. 76].

З аналізу емпіричного матеріалу доцільно констатувати, що типовими носіями ідеальних слідів є: керівники осіб, причетних до кримінальних правопорушень (52 %); працівники планово-фінансових підрозділів, бухгалтерії (74,2 %); члени тендерних комітетів, комісій, колегій та інших колегіальних органів (підрозділів) (43 %); працівники органів державної казначейської служби (22 %); працівники банків; секретарі, помічники керівників; працівники інших служб та підрозділів (водії, експедитори, працівники відділів за напрямом діяльності (будівництва, обслуговування певних об'єктів тощо), а також інші особи, зокрема, пов'язані особистими та діловими зв'язками із фігурантам кримінального провадження (93 %).

Висновки. Доведено, що обстановка вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері складається з характеристик самої бюджетної сфери як галузі та місця діяльності, часу (основний бюджетний період) та умов вчинення, формується під впливом суперечливих положень галузевого й міжгалузевого законодавства; податкового навантаження; безконтрольності й цілковитої розбалансованості в кредитно-фінансовій сфері; правового нігілізму населення, працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування; недостатньо ефективної діяльності правоохоронних та контролюючих органів; високого рівня корумпованості державних службовців тощо. В цілому, означувані кримінальні правопорушення не мають регіональних обмежень, а фактично, фіксуються в усіх областях та населених пунктах. Однак найбільше їх вчиняється, або у найменш розвинутих громадах,

або, навпаки, в містах, де зосереджується промисловий, торгівельний й фінансово-економічний потенціал держави, куди надходять головні фінансові потоки й спостерігається найбільша кількість бюджетних асигнувань, зокрема, переважна кількість викритих фіктивних фірм пов'язаних із незаконним заволодінням бюджетних коштів відмічається у регіонах підвищеної ділової активності (Дніпрі, Харкові, Києві, Одесі та ін.). Локальним місцем вчинення таких кримінальних правопорушень, зазвичай, є місцезнаходження суб'єктів публічного та приватного права, а також певних фінансових (банки, страхові компанії), або реєстраційних (нотаріуси, бюро технічних інвентаризацій тощо) установ, де здійснювались різного роду фінансово-економічні чи господарські операції, або вчинювались різного роду правочини.

Констатовано, що аналіз значного масиву матеріальних слідів (документів та інших речових доказів) під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері потребує комплексного застосування криміналістичних засобів й спеціальних економічних методів роботи із залученням фахівців різного профілю, призначення та проведення судової експертизи. На підставі аналізу кримінальних проваджень з усього масиву документів, які містять інформацію про подію кримінального правопорушення, було виокремлено ті, що підтверджують: прийняття рішення про використання бюджетних коштів; виконання відповідного рішення; перерахування бюджетних коштів. Залежно від місця зберігання зазначених документів їх поділено на: 1) документи юридичної особи, в якій вчинено кримінальне правопорушення: установчі документи (статут, положення, свідоцтво про реєстрацію юридичної особи); документи, що підтверджують повноваження винних осіб (трудові договори, накази про призначення на посаду, функціональні обов'язки службових осіб); документи цивільно-правового характеру (договори на підставі яких перераховані кошти, акти виконання робіт, товарні накладні); бухгалтерські документи (про відкриття і ведення рахунків, платіжні і розрахункові документи по веденню обліку, джерела грошових засо-

бів та їх витрат); 2) документи головного розпорядника бюджетних коштів (бюджет, бюджетний розпис, розрахунок доходів і видатків, інші документи, що є підставою для перерахування бюджетних коштів); 3) документи контролюючих органів (акти перевірок та ревізій).

Список використаних джерел:

1. Бруско К. М. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Маріуполь, 2021 246 с.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print>
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print>
4. Запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : наук.-практ. посіб. / Кулаков В. В., Лень В. В., Мірошніченко С. С. та ін. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2011. 289 с.
5. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Духенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.
6. Нікітінський О. П. Криміналістичні особливості початкового етапу розслідування розпорядження бюджетними коштами у сфері охорони здоров'я. *Юридична наука*. 2019 № 9. С. 144–148.
7. Нікітінський О. П. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розпорядженням бюджетними коштами у сфері охорони здоров'я: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021 306 с.
8. Розслідування нецільового використання бюджетних коштів : метод. рек. / Чернявський С. С., Василичук В. І., Вознюк А. А. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 66 с.
9. Сара О. В. Подобний О. О. Окремі питання стану наукової розробленості проблеми виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва. *«Чорноморські наукові студії»* : матеріали VII Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції (Одеса, 14 трав. 2021 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 55-60. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wpcontent/uploads/sites/-59/morarm.v.miscepolitolohtiyiseredsocialnohumanitarnyhdyisciplin.pdf>
10. Степанюк Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. Харків: НікаНова, 2012. 382 с.
11. Степанюк Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: дис. ...док. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2012 321 с.
12. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2002. 360 с.
13. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 264 с.
14. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 623 с.

Kniaziev S. The circumstances of the commission and the trace pattern of criminal offenses in the budgetary sphere

The circumstances of the commission are one of the structural elements of the forensic characteristics of criminal offenses in the budgetary sphere. Its importance lies in the fact that it has interdependent relationships with other elements of this characteristic and affects the event itself, the actions of the perpetrators, the method of execution and is reflected in the features and structure of the mechanism for withdrawing budget funds. The article includes the following institutions that can act as a place for committing criminal offenses in the budgetary sphere: state authorities (the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, ministries, other central bodies of executive power, state administrations and their subdivisions); local self-government bodies (regional, district, city, village (village) councils and their executive bodies); enterprises, institutions, organizations created by state authorities or local self-government and fully financed from the relevant budgets (state or communal educational institutions, scientific institutions, museums, libraries,

---

centers, services, etc.); specialized budgetary institutions (funds) created to implement certain national or local tasks. The analysis of the materials of criminal proceedings proved that the main stage of the budget process, during which the most criminal offenses are committed, is the execution of the budget. The specificity of the conditions, as an element of the situation of committing criminal offenses in the budgetary sphere, is explained by the fact that criminals are forced to use legal mechanisms of managerial, economic and other administrative and legal activities, to adapt to the conditions of constant control, scheduled or unscheduled inspections, etc. It has been proven that the situation of committing criminal offenses in the budgetary sphere consists of the characteristics of the budgetary sphere itself as a branch and place of activity, time (main budgetary period) and conditions of commission, is formed under the influence of conflicting provisions of branch and inter-branch legislation; tax burden; lack of control and complete imbalance in the credit and financial sphere; legal nihilism of the population, employees of state authorities and local self-government bodies; insufficiently efficient activity of law enforcement and control bodies; high level of corruption of civil servants, etc.

Key words: situation, time, place, conditions, traces, document, material, evidence, testimony, budget funds, criminal proceedings, pre-trial investigation.